

KATALEPSIS (gr. κατάληψις [katálepsis] – uchwycenie, zatrzymanie, postrzeganie) – jeden z podstawowych terminów stoickiej teorii poznania. Odnosi się do narzucającego się z całą oczywistością przedstawienia przedmiotu rzeczywiście istniejącego, danego bezpośrednio w poznaniu zmysłowym. Takie ujęcie rozumna władza duszy człowieka uznaje za prawdziwe: oddaje ono wierne i w pełni naturę przedmiotu (καταληπτική φαντασία [kataleptiké phantasía]).

Kataleptyczne ujęcie tym różni się od innych ujęć przyjmowanych przez duszę lub w niej utrwalonych, że te drugie albo nie są przedstawieniami oczywistymi, albo są pośrednim skutkiem zetknięcia się zmysłu (zmysłów) człowieka z rzeczywistością. Zenon z Kiton i Kleantes zaproponowali najbardziej proste, mechaniczne przykłady ujęć kataleptycznych. Mechanizm ich powstawania w duszy byłby analogiczny do formowania odcisku przez sygnet czy pieczęć. Chryzyp zaproponował mechanizm bardziej wyrafinowany: przedstawienie kataleptyczne jest specyficzną dla określonego przedmiotu modyfikacją stanu duszy: podobnie jak ma to miejsce w przypadku powietrza w sali, gdzie jednocześnie toczy się wiele głośnych rozmów. Choć głosów rozchodzących się, powodujących jego wstrząsy jest wiele, to jednak każdy z nich zachowuje cechy specyficzne, jest odróżnialny od innych. Pierwsze z tych ujęć sprowadza się więc do jednej podstawowej funkcji duszy: zaakceptowania i przyjęcia przez duszę powstałego przedstawienia (odwzorowania) przedmiotu, drugie – do przyjęcia udziału duszy zarówno w postaci jej zgody, jak też czynności wyrażającej się w specyficznym zmodyfikowaniu swego stanu w rezultacie.

Zdolność do k. przysługuje w pełni ukształtowanym ludziom. Dzieci we wczesnej fazie ich życia, kiedy jeszcze nie wykształcił się w nich ro-

zum (a dokonuje się to ok. siódmego roku życia – choć co do tego nie ma zgodnej opinii), nie są zdolne do uzyskiwania kataleptycznych przedstawień. Także zwierzęta nie posiadają tej zdolności. Ich reakcja na zetknięcie się z przedmiotem jest bowiem automatyczna: „uznaniowa” rola rozumu nie może być spełniana. Tylko wiedza ściśle powiązana z ujęciami kataleptycznymi jest prawdziwa; mając tę własność może być fundamentem dla mądrości. Tylko mędrzec w największym zakresie jest zdolny do uzyskiwania przedstawień kataleptycznych. Zdecydowanymi krytykami stoickiej teorii poznania, a w konsekwencji ich etyki, byli sceptycy i akademicy.

Alain [Chartier, E.], *La théorie de la connaissance des stoïciens*, P 1891, 1964²; F. H. Sandbach, „*Phantasia kataleptike*”, w: *Problems in Stoicism*, Lo 1971, 9–21; E. P. Arthur, *The Stoic Analysis of the Mind's Reaction to Presentations*, *Hermes* 111 (1983), 69–78; M. Frede, *Stoics and Sceptics on Clear and Distinct Impressions*, w: *The Skeptical Tradition*, Be 1983, 65–93; A.-M. Ioppolo, *Presentation and Assent. A Physical and Cognitive Problem in Early Stoicism*, *CQ* 84 (1990), 433–449; R. Sorabji, *Perceptual Content in the Stoics*, *Phronesis* 35 (1990), 307–314; D. Sedley, *Chrysippus on Psychophysiological Causality*, w: *Passions and Perceptions. Studies in Hellenistic Philosophy of Mind*, C (Mass.) 1993, 313–331.

Józef Zon